

بررسی اثرات اسکان بر معیشت پایدار عشایر در بخش مرکزی شهرستان داراب

جواد حاجی علی زاده* - استادیار گروه آموزش جغرافیا، دانشگاه فرهنگیان، صندوق پستی ۸۸۸-۵۶۴۴۱، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۵ دی ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش: ۳۰ فروردین ۱۴۰۲

چکیده

مقدمه: جامعه عشایری ایران که در زمان نه چندان دور بیش از ۵۰ درصد جامعه ایران را به خود اختصاص می داده است امروز بر اثر عوامل مختلف سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و تاریخی کمتر از ۵ درصد جمعیت کل کشور را به خود اختصاص داده است که به دلیل اسکان عشایر بوده است.

هدف پژوهش: پژوهش حاضر با هدف بررسی اثرات اسکان بر معیشت پایدار عشایر در بخش مرکزی شهرستان داراب انجام شده است. این پژوهش از حیث هدف جز پژوهش های کاربردی محسوب می شود که بنا به ماهیت آن شیوه اجرای به صورت توصیفی - تحلیلی است.

روش شناسی تحقیق: جامعه آماری تحقیق را عشایر اسکان یافته و عشایر کوچ رو در در بخش مرکزی شهرستان داراب تشکیل داده است که براساس نتایج سرشماری نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ جمعیت آن برابر با ۱۱۳۱ نفر بوده است که با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۲۸۷ نفر به عنوان نمونه به صورت تصادفی ساده انتخاب شده است. به منظور تجزیه و تحلیل یافته های تحقیق از آزمون تی تک نمونه ای و تحلیل رگرسیون چند متغیره استفاده شده است.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: این پژوهش در عرصه شهرستان داراب از شهرستان های استان فارس انجام پذیرفته است.

یافته ها و بحث: اطلاعات به دست آمده در بین عشایر اسکان یافته و عشایر کوچ رو نشان داد که وضعیت سرمایه انسانی در بین عشایر اسکان یافته با میانگین ۳/۳۱۷ نسبت به عشایر کوچ رو با میانگین ۲/۸۴۳ مناسب تر است. از نظر سرمایه اجتماعی در هر دو گروه عشایر اسکان یافته با میانگین ۳/۱۱۳ و عشایر کوچ رو با میانگین ۳/۱۰۴ مطلوب و مناسب است و تفاوت چندانی ندارند. از نظر سرمایه فیزیکی عشایر اسکان یافته با میانگین ۳/۲۲۷ نسبت به عشایر کوچ رو با میانگین ۲/۸۷۷ در وضعیت مناسب تری قرار دارد. همچنین نتایج رگرسیون چند متغیره نشان داد که اسکان بیشترین تاثیر را با مقدار ضریب بتای ۰/۳۱۸ بر سرمایه فیزیکی داشته است. همچنین بر سرمایه انسانی با مقدار ضریب بتای ۰/۲۵۴، سرمایه اجتماعی با مقدار ضریب بتای ۰/۲۲۱، سرمایه طبیعی با مقدار ضریب بتای ۰/۱۵۴ و سرمایه اقتصادی با مقدار ضریب بتای ۰/۲۷۷ تاثیر گذار بوده است.

نتایج: اگرچه اسکان عشایر موجب شده تا دسترسی جوامع عشایری به خدمات زیرساختی و دسترسی های آموزشی و همچنین مسکن و عوامل دیگر آسانتر شود و سطح رفاه نسبی آن ها با توجه به خدمات رسانی بیشتر به آن ها بهتر شود اما جامعه عشایری ماهیت اصلی خود را با توجه به دام و مرتع که دو رکن اصلی زندگی در میان جامعه عشایر کوچ رو بوده است از دست داده است.

کلیدواژه ها: اسکان عشایر، معیشت پایدار، کوچ، شهرستان داراب.

مقدمه

با ورود نظام سرمایه‌داری به کشورهای جهان سوم از جمله ایران، از آن جایی که این نظام، نظامی برخاسته از جامعه شهری بوده، ساختار اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی جوامع روستایی و عشایری کمتر امکان انطباق با این نظام نوین را یافت. زندگی کوچ‌نشینی به عنوان شکل سوم زندگی اجتماعی انسانها، در کنار زندگی شهری و روستایی، مدت زمانی است که در بیشتر جوامع سنتی روبه زوال است. در کشور ما ضربه اصلی بر پیکر جامعه عشایر در دوران حکومت رضا شاه وارد شده است (آنامرادنژاد، ۱۳۹۰: ۶۰).

بحرانها و تغییراتی که در دنیای امروز به وقوع می‌پیوندد، می‌تواند اثرات قابل توجهی بر جوامع به جا بگذارد (ضیایی و فقیهی و جمعه‌پور و شکاری ۱۳۹۶: ۳۲). همان گونه که اثرات این بحران‌ها و تغییرات زندگی و معیشت کوچ‌نشینان را تحت تاثیر خود قرار داده است و آنها را با چالش‌های عمده‌ای مواجه ساخته است. عشایر ایران قبل از اسکان عشایر به صورت عشایری یا چادرنشینی زندگی می‌کردند و همه ساله بین بیلاق و قشلاق رفت و آمد داشتند. در ایران جامعه عشایری به عنوان سومین جامعه در کنار جامعه شهری و روستایی محسوب می‌شود که به دلیل ویژگی‌های معیشتی و فرهنگی خاص خود به صورت کوچ‌نشینی به حیات خود ادامه می‌دهند (نصرنیا و شکوهی، ۱۴۰۱: ۷۷۵). معیشت اصلی عشایر مبتنی بر فعالیت دامداری سنتی در خاورمیانه و منطقه‌های آفریقا شمالی می‌باشد (غزالی و زیبایی ۱۴۰۰: ۹۰). امرار معاش عشایر متکی به دام‌هایی می‌باشد که در مراتع طبیعی چرا می‌کنند، از این رو با تغییر فصل، عشایر از مکانی به مکان دیگر کوچ می‌کنند که فاصله آن از چند کیلومتر تا بیش از ۵۰۰ کیلومتر متغیر می‌باشد (ریاحی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۰۰). فروپاشی ساختار و سیستم‌های ایلی در دهه‌های اخیر، تخریب و کاهش روزافزون مراتع کشور، عدم آموزش صحیح جامعه عشایری، کمبود امکانات بهداشتی و درمانی، تجاوز جوامع شهری و روستایی به جاده‌ها، و مسیرها کوچ سنتی عشایر، آسیب‌پذیری سبک زندگی عشایری در برابر بلایای طبیعی مانند سیل و خشکسالی، مقرون به صرفه نبودن دامداری به روش سنتی و کوچ محور، عدم علاقه جوانان عشایری به ادامه زندگی عشایری، مهم‌ترین عواملی است که جامعه عشایری کشور را به دو صورت جابجایی یا اسکان قرار داده است (شاطری و حجی‌پور، ۱۳۹۰: ۱۸).

تحقیقات زیادی در ایران به بررسی جامعه عشایری پرداخته‌اند، اما تحقیقات کمتری به تحلیل چارچوب معیشت پایدار پرداخته‌اند. در ادامه پیشینه تحقیق با تأکید بر مولفه‌های معیشت پایدار ارائه می‌شود (2018 Rashdnasb & Ahmadvand). در مطالعه خود راهبردهای توسعه معیشت عشایر شهرستان گچساران را بررسی کردند. نتایج تحقیق نشان داد با توجه به توان و استعدادها، عشایر منطقه، تمرکز بر راهبردهای درونزا جهت برنامه‌ریزی جامع از طریق بازنمایی نقاط قوت، تقویت فرصت‌ها و مقابله با تهدیدها و نقاط ضعف ضروری است. (کریمی و کرمی‌دهکردی ۱۳۹۴) در مطالعه‌ای به بهره‌برداری از مراتع و لزوم متنوع‌سازی معیشت خانوارهای روستایی در شهرستان ماهنشان پرداختند. نتایج وابستگی زیاد بهره‌برداران به دام و مرتع را نشان می‌دهد.

بررسی زندگی عشایر نشان می‌دهد که در سال‌های اخیر جوامع عشایری کشور به دلیل عوامل متعدد، کوچ‌نشینی را کنار گذاشته و به یکجانشینی و اسکان روی آورده‌اند (شیری و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۹۷). اسکان عشایر روندی می‌باشد که طی آن شیوه زندگی جامعه کوچ‌پور به گونه‌ای تغییر و تحول یافته است که موجب تغییرات اساسی در بنیان‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و زیستی زندگی عشایر می‌شود (امینی و روزفراخ، ۱۳۹۷: ۱۸۵). پروژه‌های مسکن در راستای اهدافی چون برقراری عدالت، ارتقای توسعه انسانی، پایداری محیط زیست و افزایش رفاه و رضایت بخشی از جامعه که عشایر هستند، اجرا شده است. اسکان جامعه عشایری، درون‌زا و خودجوش یا برنامه‌ریزی شده توسط دولت، با تغییرات اساسی در ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و زیستی زندگی عشایر همراه می‌باشد (محمودی مستعلی و واحدی، ۱۴۰۱: ۱۱۴). در حال حاضر جامعه عشایری با معضلات فراوانی دست و پنجه نرم می‌کند (بریمانی و همکاران، ۱۳۹۶: ۷۹۲)؛ از این رو ساماندهی و اسکان عشایر به عنوان یکی از راهکارهای تبدیل معیشت از عشایر به اسکان عمدتاً با هدف توسعه و عمران، محوریت‌زدایی و ارائه خدمات بهتر در سیاست‌های توسعه کشور مورد توجه واقع شده است (قرقانی و همکاران، ۱۴۰۱: ۹۲۲). از سوی دیگر معیشت پایدار رویکردی است که سعی در حل معضل فقر و آسیب‌پذیری خانوارها بر اساس افراد دارد و طی سال‌های گذشته بهترین روش برای بررسی مسائل فقر و توانمندسازی فقرا بوده است. چارچوب معیشت پایدار مبنایی تحلیلی برای درک پیچیدگی معیشت خانوارها فراهم می‌کند و امکان مطالعه سیستماتیک زندگی عشایری را با تمرکز بر مشکل کاهش فقر مهیا می‌سازد (چراغی و همکاران، ۱۳۹۹: ۹۰).

به طور کلی تمرکز رویکرد معیشت پایدار بر توسعه روش‌های متنوع دستیابی مردم به راهبردهای معیشت قرار دار (25:2013Eddins) و جهشی رو به جلو در تلفیق ابعاد و مولفه‌های مختلف معیشت در یک چارچوب واحد است. (327:2015 Horsley).

در شهرستان داراب از سالیان بسیار دور عشایر بسیار زیادی بوده‌اند که به صورت کوچ‌نشینی به زندگی خود ادامه می‌داده‌اند. امروزه در این شهرستان نیز همچون سایر نقاط کشور عشایر زیادی به دلایل گوناگونی همچون شرایط سخت زندگی کوچ‌نشینی، کمبود خدمات و امکانات بهداشتی، نبود و کمبود خدمات آموزشی در مناطق کوچرو، مقرون به صرفه نبودن زندگی عشایری، عدم اشتغال پایدار جوانان، عدم درآمد کافی خانوارها، وضعیت نامناسب معیشت عشایر و عواملی از این قبیل زندگی عشایری را رها نموده و به اسکان و یکجا نشینی روی آورده‌اند. بررسی این مورد که اسکان عشایر تا چه اندازه بر وضعیت معیشتی آن‌ها تاثیر داشته است و تا چقدر موجب شده معیشت آن‌ها پایدار بماند مستلزم تحقیق و بررسی‌های اصولی است که در این پژوهش سعی بر این است تا اثرات اسکان بر معیشت پایدار عشایر را در سطح شهرستان داراب مورد بررسی قرار دهد. بنابراین این پژوهش در پی پاسخ به این سوال است که اسکان چه اثراتی بر معیشت پایدار عشایر در شهرستان داراب داشته است؟

معیشت پایدار در پایان دهه ۱۹۸۰ با کار رابرت چمبرز شروع به کار کرد. این نگرش مستلزم کاهش فقر می‌باشد. چمبرز معیشت پایدار را اینگونه تعریف کرد: معیشتی است که شامل قابلیت‌ها، دارایی‌ها و فعالیت‌های مورد نیاز یک زندگی می‌شود. معیشت زمانی پایدار است که بتواند با استرس‌ها و شوک‌ها مقابله کند و از آن بازبایی کند و توانایی‌ها و دارایی‌ها را حفظ یا بهبود بخشد و فرصت‌های معیشتی پایدار برای نسل‌های آینده و مجموعه‌ای از منافع را برای به اشتراک گذاشتن معیشت دیگران در سطوح محلی و جهانی و در کوتاه مدت و بلند مدت در اختیار داشته باشد (ریاحی و همکاران، ۱۴۰۰: ۶۰). معیشت پایدار یکی از ابعاد بمیادی، مهم و کلیدی توسعه پایدار مناطق عشایری است که توجه جدی به معیشت و توسعه راه‌های حل چالش‌های آن یکی از ضروری‌ترین ابعاد کاهش و توسعه فقر محسوب می‌شود (انصاری و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۹۵). مفهوم معیشت پایدار در ادبیات توسعه بسیار مورد استفاده قرار می‌گیرد، اما تعریف واحدی از آن وجود ندارد و سازمان‌ها و افراد مختلف تعریف خاصی از آن ارائه کرده‌اند. مهمترین تعریف معیشت پایدار توسط کمیسیون جهانی محیط‌زیست و توسعه (WCED) تحت عنوان امنیت معیشتی ارائه شده است. بر اساس این تعریف: معیشت به ذخایر کافی غذا و نقدینگی گفته می‌شود که برای رفع نیازهای اولیه ضروری است. این به تضمین مالکیت یا دسترسی به منابع و فعالیت‌های درآمدزا اشاره دارد و شامل ذخایر و دارایی‌هایی برای خنثی کردن ریسک یا بهبود منابع تولید در شرایط بلندمدت است (Shen, 2019: 18).

معیشت شامل توانایی‌ها، دارایی‌ها (انبارها، منابع و حق دسترسی به منابع) و فعالیت‌ها (شغل) است که برای امرار معاش ضروری است: معیشت زمانی پایدار است که بتواند خود را با فشارها و شوک‌ها وفق دهد و توانایی‌ها و دارایی‌های خود را بهبود، تقویت یا حفظ کند؛ و فرصت‌های معیشتی پایدار برای نسل آینده فراهم کند. همچنین منافع خالص برای معیشت دیگران در سطوح محلی یا ملی در کوتاه مدت یا بلند مدت مهیا سازد (جلیلیان و محمدی، ۱۴۰۱: ۱۲۵). ساختار معیشت پایدار نگرشی مفهومی با هدف ارتقای درک ما از معیشت افراد فقیر با توجه به پیچیدگی ذاتی فقر، ارزیابی عوامل، محدودیت‌ها و فرصت‌های مختلف است که در نهایت استراتژی معیشت مردم را تشکیل می‌دهد (Donohue and Biggs, 2020: 392). رویکرد معیشت پایدار به لحاظ جامعیت و توجه به اصل پایداری، با ادغام مناسب این دارایی‌ها و منابع، سازوکارهایی برای اشتغال و درآمد مطمئن و غیر مخرب فراهم می‌کند و با کنار گذاشتن روش‌های حذفی و محدودکننده، جوامع را به محلی را به سوی استفاده بهینه از منابع طبیعی سوق دهد (شریفی‌نیا، ۱۴۰۰: ۲۱۵). معیشت زمانی پایدار است که بتواند در برابر فشارها و آسیب‌های غیر پیشرونده مقاومت کند و بدون آسیب رساندن به منابع طبیعی، خود را ترمیم کند و در آینده توانایی‌ها و سرمایه‌های خود را بهبود بخشد (صحنه و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۹۹). دارایی‌های معیشت به منابع پایه مردم محلی اشاره دارد. این دارایی‌ها اغلب شامل پنج مولفه هستند، که عبارتند از:

سرمایه انسانی: مهارت‌ها، دانش، توانمندی برای کار و سلامتی

سرمایه طبیعی: موجودی منابع طبیعی کارآمد برای معیشت (زمین، جنگل، آب)

سرمایه مادی (فیزیکی): شالوده بنیادی (حمل و نقل، پناهگاه، آب، انرژی و ارتباطات) و ابزار تولید

سرمایه مالی: منابع مالی که در اختیار مردم می‌باشد (پسانداز، ایجاد اعتبار، پرداخت منظم و درآمد)

سرمایه اجتماعی: منابع اجتماعی و تکنیکی (شبکه‌ها، عضویت گروه‌ها، روابط اعتمادی، دسترسی به زیرساخت‌های گسترده‌تر اجتماعی) (Pingali et al, 2019: 49).

در چارچوب معیشت پایدار، سازه‌ها مانند سخت‌افزارهایی هستند که بخش‌های دولتی و خصوصی را شامل می‌شوند (صحنه و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۰۶). فرآیندها شامل سیاست‌ها، قوانین، فرهنگ و نهادها هستند و بیشتر شبیه نرم‌افزارهای سیستمی هستند. ساختارها و فرآیندهای تحول

آفرین نقش مهمی در شکل دادن به دارایی‌ها و نتایج معیشت در یک سیستم معیشت پایدار دارند (قرقانی و همکاران، ۱۴۰۱: ۹۲۲). معیشت پایدار یکی از ابعاد کلیدی، مهم و اساسی توسعه پایدار مناطق عشایری است که توجه جدی به معیشت و توسعه و راه‌های حل چالش‌های آن از ضروری‌ترین ابعاد کاهش و توسعه فقر است (سعیدی‌راد و همکاران، ۱۴۰۱: ۳). در این بین ارائه راهبردهای معیشت پایدار راه حلی نوین در تئوری‌های توسعه برای توانمندسازی و ظرفیت‌سازی در مناطق عشایری به منظور تغییر الگوی زندگی و فعالیت فعلی به الگوی مطلوب می‌باشد و یکی از ابزارهای مهم دستیابی به توسعه پایدار به شمار می‌رود (انصاری و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۹۵).

مطالعات بسیار زیادی در زمینه جامعه عشایری انجام شده است اما در رابطه با معیشت پایدار عشایر مطالعات کمی صورت گرفته است. قرقانی و همکاران (۱۴۰۱) در مطالعه‌ای که در شهرستان سمیرم انجام داد به بررسی اثرات اسکان بر معیشت پایدار عشایر پرداختند. در این مطالعه مشخص شد که کسب درآمد از فعالیت‌های کارگری، رانندگی و کشاورزی به عنوان مهم‌ترین راهبردهای معیشتی برای عشایر اسکان یافته است. نصرنیا و شکوهی (۱۴۰۱) در مطالعه خود در شهرستان فسا اثرات اسکان بر تاب‌آور معیشتی عشایر را مورد ارزیابی قرار دادند. در این مطالعه مشخص گردید که اسکان عشایر کوچرو موجب کاهش تاب‌آوری معیشتی آن‌ها خواهد شد. چراغی و همکاران (۱۳۹۹) در مطالعه‌ای که در شهرستان ایلام انجام دادند پایداری معیشت و شیوه سکنی‌گزینی عشایر را مورد تحلیل و ارزیابی قرار دادند. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که شیوه کوچ‌نشینی دارای بالاترین اولویت و شیوه اسکان دارای پایین‌ترین اولویت بوده است. مستعلی و واحدی (۱۳۹۸) در مطالعه‌ای که در شهرستان کرمانشاه انجام دادند پیامدهای اقتصادی و اجتماعی اسکان عشایر را مورد بررسی قرار دادند. نتایج به دست آمده بیانگر این است که در زمان اسکان درآمد، اشتغال و دامداری عشایر کاهش یافته است و شاخص‌های اجتماعی همچون سواد، امنیت، امکانات رفاهی و غیره رشد مثبتی را شاهد بوده است. امینی و روز فراخ (۱۳۹۷) در مطالعه‌ای پیامدهای اسکان عشایر را مورد ارزیابی قرار دادند. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که بهبود مسکن و کیفیت زندگی، دسترسی به خدمات (زیربنایی، آموزشی و بهداشتی) تقویت و بهبود روابط و مناسبات اجتماعی، تقویت بنیه اقتصادی، افزایش کیفیت و بهداشت محیط اسکان، آسیب‌های اجتماعی، بهبود وضعیت درآمدی، مشارکت و همکاری‌های جمعی و تغییر کاربری اراضی از مهم‌ترین پیامدهای اسکان عشایر در شهرستان بویراحمد می‌باشد. ضیایی و همکاران (۱۳۹۶) در مطالعه‌ای که عوامل تعیین‌کننده تاب‌آوری معیشت عشایری را مورد بررسی قرار داد به این نتیجه رسیدند که تغییرات و تنش‌ها؛ ویژگی‌های معیشت؛ عوامل محدودکننده درونی؛ عوامل تواناساز درونی؛ عوامل محدودکننده بیرونی، عوامل تواناساز بیرونی و عوامل تعیین‌کننده کیفیت زندگی از مهم‌ترین عامل‌های شکل دهنده معیشت عشایر هستند. شاطری و حججی پور (۱۳۹۰) در مطالعه‌ای اثرات اقتصادی-اجتماعی طرح‌های اسکان بر جامعه عشایری را مورد ارزیابی قرار دادند. نتایج برآمده نشان داد که میزان درآمد و بهره‌وری عشایر و درآمد سالانه آن‌ها نسبت به قبل از اسکان رشد قابل ملاحظه‌ای نداشته است اما امکانات رفاهی آن‌ها و سطح سواد آن‌ها در زمان اسکان رشد چشمگیری داشته است.

دانیز^۱ و همکاران (۲۰۲۲) در خصوص شناسایی راهبردهای توسعه معیشت در منطقه آمازون برزیل سه دسته متفاوت راهبرد معیشت از قبیل راهبردهای دامپروی محور، متنوع محور و راهبرد غیرکشاورزی محور را معرفی می‌نمایند که ساکنان منطقه مورد مطالعه از طریق آنها امرار معاش نمودند. بهانداری^۲ (۲۰۲۱) در مطالعه خود که در رابطه با معیشت روستاییان انجام داد به این نتیجه رسید که وجود نیروی کار خانواده خصوصاً جوانان، دسترسی به زمین‌های حاصلخیز و مالکیت احشام مانع تصمیم برای تحول شبکه معیشت و تاثیر بر آن شده است. انایو^۳ (۲۰۱۲) در مقاله‌ای با عنوان "آیا اسکان عشایر یک راهبرد معیشت پایدار است؟" نتیجه گرفت که اسکان شرط لازم برای توسعه مناطق عشایری است، اما شرط کافی نیست. آگبا^۴ (۲۰۱۰) در مقاله خود با عنوان اثرات اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی استقرار مجدد بر مردم باکاسی نیجریه به بررسی ۶۱۵ خانوار جابجا شده پرداخته و نتیجه گرفته است که میزان اثرات اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی بسیار زیاد بوده است در این مناطق سیستم‌های کشاورزی تخریب‌شده و شبکه حمایت‌های اجتماعی برپیده شده است و در نتیجه خانوارهای کوچک و متوسط بیشتر آسیب‌دیده است.

بررسی مطالعات صورت گرفته نشان می‌دهد که توجه به معیشت پایدار عشایر اسکان یافته امری ضروری و لازم است چرا که معیشت به عنوان عاملی کلیدی و اساسی در زندگی عشایر می‌تواند شرایطی را فراهم کند که موجب رشد و شکوفایی در همه زمینه‌های اقتصادی، انسانی،

¹ -Daniz

² -Bhandaari

³ - Eneyew

⁴ - Agba

طبیعی، مادی و سرمایه اجتماعی شود و توسعه هریک از این عوامل موجبات پایداری معیشت را به دنبال آورد. بنابراین اسکان عشایر زمانی مورد پسند واقع می‌شود که در همه زمینه‌های ذکر شده اثرات مثبت و مفیدی از خود برجای گذارد.

روش پژوهش

این پژوهش از حیث هدف جز پژوهش‌های کاربردی محسوب می‌شود که بنا به ماهیت آن شیوه اجرای به صورت توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری تحقیق را عشایر اسکان یافته و عشایر کوچ‌رو در در بخش مرکزی شهرستان داراب تشکیل داده است که براساس نتایج سرشماری نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ جمعیت آن برابر با ۱۱۳۱ نفر بوده است که با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۲۸۷ نفر به عنوان نمونه به صورت تصادفی ساده انتخاب شده است. به منظور جمع‌آوری داده‌های تحقیق از پرسشنامه محقق ساخته استفاده گردیده است که روایی آن توسط اساتید و کارشناسان مربوطه پس از بررسی‌های مختلف و انجام اصلاحات مدنظر آن‌ها مورد تایید قرار گرفت و پایایی آن نیز با استفاده از فرمون کوکران مورد محاسبه قرار گرفت که مقدار آلفای به دست آمده برای کل پرسشنامه برابر با ۰/۸۷ بوده است که نشان دهنده پایایی مناسب پرسشنامه است. در این پژوهش از متغیرهای سرمایه انسانی، سرمایه اجتماعی، سرمایه فیزیکی، سرمایه طبیعی و سرمایه اقتصادی به عنوان متغیرهای معیشت پایدار استفاده گردیده است (جدول ۱). به منظور تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق از آزمون تی تک نمونه‌ای و تحلیل رگرسیون چند متغیره استفاده شده است.

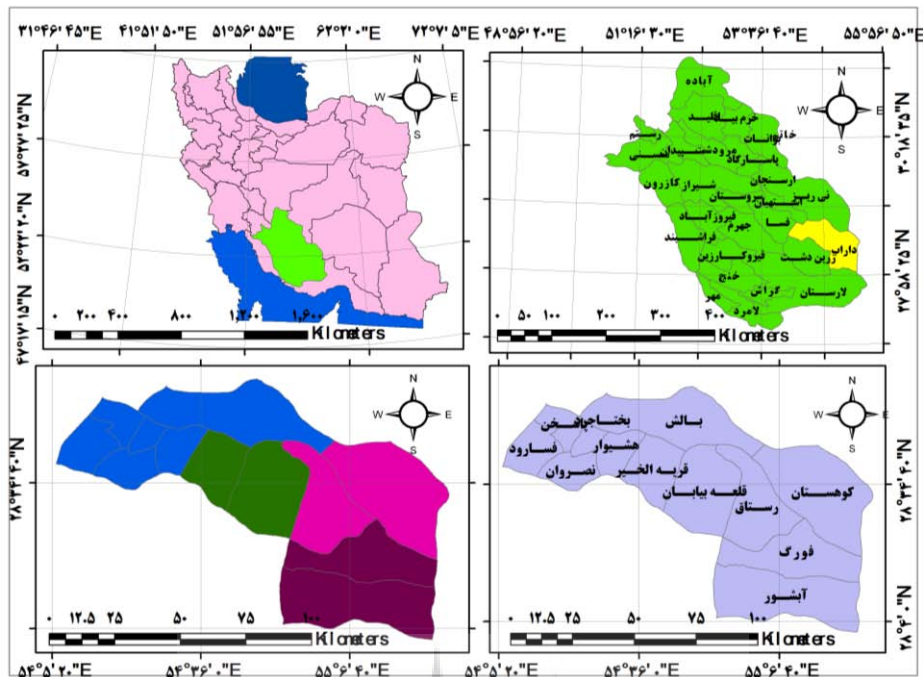
جدول ۱. متغیرها و گویه‌های تحقیق

متغیر	گویه
سرمایه انسانی	بهبود وضعیت بهداشتی- بهبود وضعیت آموزشی- خدمات آموزشی ترویجی- امنیت اجتماعی (وقوع جرم)- مهاجرت به شهرها-
سرمایه اجتماعی	مشارکت گروهی- حفظ حقوق عرفی عشایر- اعتماد به کارشناسان و مروجین- وضعیت سواد عشایر- بهبود کیفیت زندگی- اعتماد عشایر به یکدیگر-
سرمایه فیزیکی	دسترسی به راه مناسب- دسترسی به آب شرب بهداشتی- دسترسی به مسکن و سرپناه مناسب- ایجاد بازارچه‌ها- دسترسی به وسیله نقلیه عمومی-
سرمایه طبیعی	وضعیت آب‌های زیرزمینی و سطحی- تنوع گونه‌های گیاهی- کمیت علوفه- وضعیت آلودگی‌های محیطی- پوشش گیاهی مراتع از نظر کمیت و کیفیت- تغییر کاربری اراضی
سرمایه اقتصادی	دسترسی به تسهیلات بانکی- درآمد حاصل از تولیدات دامی- تعداد دام- وضعیت مهارت‌های شغلی- میزان پس انداز- هزینه فعالیت‌های دامداری-

چراغی و همکاران، ۱۳۹۹؛ نصرنیا و شکوهی، ۱۴۰۱؛ قرقانی و همکاران، ۱۴۰۱؛ سعیدی راد و همکاران، ۱۴۰۱؛ انصاری و همکاران، ۱۳۹۸

قلمرو جغرافیایی پژوهش

شهرستان داراب یکی از شهرستان‌های استان فارس است که در جنوب شرقی استان و در مرز استان هرمزگان واقع شده است. این شهرستان از شمال به شهرستان‌های نیریز و استهبان، از غرب به شهرستان فسا، از جنوب به شهرستان‌های لارستان و زرین دشت و از سمت شرق نیز به استان هرمزگان متصل شده است. این شهرستان در حداقل ۵۴ درجه و ۶ دقیقه و حداکثر ۵۵ درجه و ۲۷ دقیقه طول شرقی و حداقل ۲۸ درجه و ۱ دقیقه و حداکثر ۲۸ درجه و ۵۷ دقیقه عرض شمالی در جنوب شرقی استان فارس قرار گرفته است و فاصله‌ی مرکز شهرستان تا مرکز استان ۲۵۳ کیلومتر است. روستای عطابخش در دهستان بختاجرد از توابع بخش مرکزی شهرستان داراب در جنوب شرق استان فارس قرار دارد. این روستا در ۶ کیلومتری داراب قرار گرفته است. جمعیت این روستا براساس سرشماری سال ۱۳۹۵ برابر با ۱۱۳۱ نفر و تعداد ۳۰۵ خانوار برآورد شده است. این روستا تا سال‌های پایانی به عنوان قشلاق اعراب عطابخشی از ایل خمسه بوده است که در سال‌های اخیر در این منطقه اسکان یافته‌اند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

شکل ۱. نقشه تقسیمات سیاسی شهرستان داراب

یافته‌ها و بحث

همان‌طور که در روش تحقیق نیز بیان شد این مطالعه از نوع تحلیلی-توصیفی است و به صورت میدانی (پرسشنامه) انجام شده است بنابراین یافته‌های تحقیق به دو صورت توصیفی و تحلیلی ارائه شده است. نتایج یافته‌های توصیفی بیانگر این است که ۶۷ درصد از پاسخگویان را مردها و ۳۳ درصد باقیمانده را زن‌ها تشکیل داده‌اند که ۷۴ درصد از پاسخگویان را متاهل‌ها و ۲۶ درصد را مجردها تشکیل داده‌اند. از نظر سنی بیش‌ترین درصد فراوانی مربوط به گروه سنی ۳۱ تا ۴۰ سال با ۲۷ درصد از فراوانی و کم‌ترین فراوانی با مقدار ۱۱ درصد به گروه سنی بالاتر از ۶۰ سال اختصاص یافته است. از نظر میزان تحصیلات بیش‌ترین فراوانی با مقدار ۲۲ درصد به گروه تحصیلی دیپلم و کم‌ترین فراوانی با مقدار ۷ درصد به گروه تحصیلی ابتدایی اختصاص یافته است. از نظر شغلی بیش‌ترین فراوانی با مقدار ۴۷ درصد به گروه شغلی کشاورزی و کم‌ترین درصد فراوانی با ۹ درصد به گروه بازنشسته‌ها اختصاص یافته است.

مقایسه وضعیت معیشتی عشایر اسکان یافته و عشایر کوچ‌رو براساس مشاهدات میدانی

براساس مشاهدات میدانی صورت گرفته از وضعیت معیشتی عشایر اسکان یافته و عشایر کوچ‌رو مشاهده می‌گردد که از نظر وضعیت بهداشتی عشایری که اسکان یافته‌اند در وضعیت بهتری نسبت به عشایر کوچ‌رو قرار دارند چرا که عشایر کوچ‌رو به هیچ‌گونه خدمات بهداشتی دسترسی ندارند ولی عشایر اسکان یافته علاوه بر این که از خدمات خانه بهداشت در روستا بهره‌مند هستند به مراکز درمانی شهر نیز با توجه به فاصله بسیار کم به راحتی دسترسی دارند. از نظر وضعیت آموزشی و سواد می‌توان گفت که عشایر اسکان یافته از دبستان و مدرسه دخترانه و پسرانه در خود روستا بهره‌مند هستند و فرزندان آن‌ها به راحتی به مدرسه دسترسی دارند ولی عشایر کوچ‌رو تنها در سطح ابتدایی گاهی یک معلم دارند که در بیلاق و یا قشلاق به دانش‌آموزان درس می‌دهد و با توجه به تعداد کم دانش‌آموزان مدارس راهنمایی و متوسطه ندارند و به همین خاطر بیشتر ترک تحصیل می‌کنند. از نظر دسترسی به راه‌های ارتباطی می‌توان گفت که عشایر اسکان یافته از راه‌های ارتباطی مناسب برخوردارند ولی عشایر کوچ‌رو هیچ‌گونه راه ارتباطی مناسبی در نزدیکی خود ندارند. یکی دیگر از مواردی که عشایر اسکان یافته از آن بهره‌مند هستند آب شرب بهداشتی است که عشایر کوچ‌رو تنها از آب چشمه و چاه استفاده می‌کنند. از نظر مسکن و سرپناه، حمل و نقل عمومی، موسسات اعتباری و بانک‌ها، کشاورزی و فروش تولیدات دامی نیز عشایر اسکان یافته در وضعیت مناسب‌تری به نسبت عشایر کوچ‌رو دارند (جدول ۲).

جدول ۲. مشاهدات میدانی از وضعیت معیشتی عشایر کوچرو و اسکان یافته براساس مطالعات میدانی

ردیف	عشایر اسکان یافته	عشایر کوچرو
وضعیت بهداشتی	خانه بهداشت دارد-به مراکز درمانی دسترسی آسان دارند	خانه بهداشت ندارند- به مراکز درمانی دسترسی ندارند
وضعیت آموزشی	دبستان دارد- مدرسه متوسطه دارد	دبستان و مدرسه ندارند و بچه‌ها مجبورند به مدارس روستایی بروند
راه ارتباطی	راه مناسب و آسفالت دارند	هیچ گونه راه مواصلاتی استاندارد ندارند
آب شرب	از آب لوله کشی استفاده می کنند	از آب چشمه‌ها و چاه استفاده می کنند
مسکن و سرپناه	مسکن ایمن و استاندارد دارند	تنها از چادر به عنوان سرپناه استفاده می کنند
حمل و نقل عمومی	به وسایل حمل و نقل عمومی دسترسی آسان دارند	تنها از اسب و قاطر و الاغ به عنوان وسیله استفاده می کنند
موسسات اعتباری و بانک	پست بانک در خود روستا وجود دارد و در صورت نیاز به بانک ۵ کیلومتر تا شهر فقط فاصله دارند	هیچگونه خدمات بانکی و پولی در دسترس ندارند و دسترسی آن‌ها به بانک سخت است
کشاورزی	در وسعت بسیار زیادی کشت انجام می دهند	کشت ناچیز و در بسیاری از موارد هیچگونه فعالیت کشاورزی ندارند
فروش تولیدات دامی	محصولات دامی خود را در شهر می فروشند	بیشتر تولیدات دامی برای مصرف خودشان است

منبع: مشاهدات میدانی نگارنده، ۱۴۰۲

بررسی وضعیت معیشت پایدار عشایر کوچرو

به منظور بررسی وضعیت معیشت پایدار عشایر کوچرو در بخش مرکزی شهرستان داراب از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که از میان ۵ متغیر مورد بررسی میانگین به دست آمده برای ۲ متغیر کم تر از میانگین مطلوب (۳) و برای ۳ متغیر بالاتر از میانگین مطلوب است. نتایج بیانگر این است که متغیر سرمایه اقتصادی با میانگین ۳/۳۳۲، متغیر سرمایه طبیعی ۳/۲۸۷ و سرمایه اجتماعی با میانگین ۳/۱۰۴ وضعیت مطلوب قرار دارند و متغیرهای سرمایه فیزیکی با میانگین ۲/۸۷۷، سرمایه انسانی با میانگین ۲/۸۴۳ در وضعیت نامطلوبی قرار دارند. در مجموع وضعیت معیشت پایدار در بین عشایر کوچرو شهرستان داراب با میانگین ۳/۰۸۹ و حد بالا و حد پایین که هر دو مثبت هستند و همچنین سطح معناداری به دست آمده مطلوب ارزیابی شده است. براین اساس بر طبق نتایج به دست آمده می توان گفت که عشایر کوچرو از نظر سرمایه اقتصادی و سرمایه طبیعی در وضعیت مناسبی قرار دارند اما از نظر سرمایه های مادی، فیزیکی و انسانی در شرایط مناسبی نمی باشند. به بیان دیگر می توان چنین گفت که درآمد حاصل از تولیدات دامی، تعداد دام و میزان پس انداز عشایر که ناشی از فروش دامها است موجب بهبود وضعیت سرمایه اقتصادی آن‌ها شده است و از طرفی وضعیت دسترسی به آب های زیرزمینی و سطحی، تنوع گونه های گیاهی، علوفه مناسب در بیلاق و قشلاق، عدم آلودگی های محیطی، پوشش گیاهی مناسب مراتع از نظر کمیت و کیفیت در مسیر کوچ و عدم تغییر کاربری اراضی نیز موجب شده تا از نظر طبیعی وضعیت سرمایه طبیعی عشایر کوچرو مطلوب ارزیابی شود. همچنین مشارکت گروهی در بین عشایر، حفظ حقوق عرفی عشایر، اعتماد به کارشناسان و مروجین و اعتماد عشایر به یکدیگر نیز موجب شده تا وضعیت سرمایه اجتماعی عشایر نیز مطلوب ارزیابی شود اگرچه وضعیت سواد عشایر کوچرو و کیفیت زندگی آن‌ها در وضعیت نامناسبی قرار دارد (جدول ۳).

جدول ۳. بررسی وضعیت معیشت پایدار عشایر کوچرو با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای

مطلوبیت عدد مورد آزمون = ۳						
متغیر	مقدار	میانگین	سطح معنی	اختلاف	فاصله اطمینان	درصد
	آماره (t)	عددی	داری	میانگین	حد پایین	حد بالا
سرمایه انسانی	-۵/۵۵۴	۲/۸۴۳	۰/۰۰۰	-۰/۱۵۷	-۰/۲۴۴	-۰/۰۹۹
سرمایه اجتماعی	۷/۷۷۶	۳/۱۰۴	۰/۰۰۴	۰/۱۰۴	۰/۰۵۵	۰/۱۷۶
سرمایه فیزیکی	-۵/۳۳۴	۲/۸۷۷	۰/۰۰۰	-۰/۱۲۳	-۰/۲۵۱	-۰/۰۷۷
سرمایه طبیعی	۸/۶۶۷	۳/۲۸۷	۰/۰۰۰	۰/۲۸۷	۰/۱۸۴	۰/۳۵۴
سرمایه اقتصادی	۹/۷۷۸	۳/۳۳۲	۰/۰۰۰	۰/۳۳۲	۰/۲۲۳	۰/۴۴۲
مجموع معیشت پایدار	۷/۴۵۴	۳/۰۸۹	۰/۰۰۰	۰/۰۸۹	۰/۰۴۳	۰/۱۲۲

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

بررسی وضعیت معیشت پایدار عشایر اسکان یافته

به منظور بررسی وضعیت معیشت پایدار عشایر اسکان یافته در بخش مرکزی شهرستان داراب از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که از میان ۵ متغیر مورد بررسی میانگین به دست آمده برای ۲ متغیر کم‌تر از میانگین مطلوب (۳) و برای ۳ متغیر بالاتر از میانگین مطلوب است. نتایج بیانگر این است که متغیر سرمایه اقتصادی با میانگین ۲/۸۷۲ و متغیر سرمایه طبیعی با میانگین ۲/۸۸۷ نامطلوب قرار دارند و متغیرهای سرمایه فیزیکی با میانگین ۳/۲۲۷، سرمایه انسانی با میانگین ۳/۳۱۷ و متغیر سرمایه اجتماعی با میانگین ۳/۱۱۳ در وضعیت مطلوبی قرار دارند. در مجموع وضعیت معیشت پایدار در بین عشایر اسکان یافته شهرستان داراب با میانگین ۳/۰۸۳ و حد بالا و حد پایین که هر دو مثبت هستند و همچنین سطح معناداری به دست آمده، مطلوب ارزیابی شده است. بر این اساس بر طبق نتایج به دست آمده می‌توان گفت که عشایر اسکان یافته از نظر سرمایه اقتصادی و سرمایه طبیعی در وضعیت نامناسبی قرار دارند اما از نظر سرمایه‌های مادی، فیزیکی و انسانی در شرایط مناسبی می‌باشند. به بیان دیگر می‌توان چنین گفت که بهبود وضعیت بهداشتی، بهبود وضعیت آموزشی، افزایش خدمات آموزشی ترویجی و افزایش امنیت اجتماعی (وقوع جرم موجب بهبود وضعیت سرمایه انسانی آن‌ها شده است و از طرفی وضعیت مشارکت گروهی، حفظ حقوق عرفی عشایر، اعتماد به کارشناسان و مروجین، بهبود وضعیت سواد عشایر اسکان یافته، بهبود کیفیت زندگی عشایر و اعتماد عشایر به یکدیگر موجب شده تا از نظر سرمایه اجتماعی وضعیت عشایر اسکان یافته مطلوب ارزیابی شود. همچنین دسترسی به راه مناسب، دسترسی به آب شرب بهداشتی، دسترسی به مسکن و سرپناه مناسب، ایجاد بازارچه‌ها و دسترسی به وسیله نقلیه عمومی موجب شده تا وضعیت سرمایه فیزیکی عشایر نیز مطلوب ارزیابی شود (جدول ۴).

جدول ۴. بررسی وضعیت معیشت پایدار عشایر اسکان یافته با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای

متغیر	مطلوبیت عدد مورد آزمون = ۳		سطح معنی داری	میانگین عددی	مقدار آماره (t)	فاصله اطمینان ۹۵ درصد حدپایین	اختلاف میانگین حدپایین
	حدپایین	حدبالا					
سرمایه انسانی	۰/۲۲۳	۰/۳۱۷	۰/۰۰۰	۳/۳۱۷	۹/۵۵۶	۰/۴۱۷	۰/۲۲۳
سرمایه اجتماعی	۰/۰۷۷	۰/۱۱۳	۰/۰۰۰	۳/۱۱۳	۸/۲۲۱	۰/۱۶۰	۰/۰۷۷
سرمایه فیزیکی	۰/۱۵۴	۰/۲۲۷	۰/۰۰۰	۳/۲۲۷	۸/۹۹۸	۰/۳۳۲	۰/۱۵۴
سرمایه طبیعی	-۰/۱۸۸	-۰/۱۱۳	۰/۰۰۶	۲/۸۸۷	-۴/۶۶۵	-۰/۰۴۷	-۰/۱۸۸
سرمایه اقتصادی	-۰/۲۲۱	-۰/۱۲۸	۰/۰۰۰	۲/۸۷۲	-۵/۷۷۸	-۰/۰۶۷	-۰/۲۲۱
مجموع معیشت پایدار	۰/۰۲۸	۰/۰۸۳	۰/۰۰۰	۳/۰۸۳	۷/۷۰۹	۰/۱۲۷	۰/۰۲۸

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

مقایسه وضعیت معیشت پایدار عشایر اسکان یافته و عشایر کوچ‌رو

به منظور مقایسه وضعیت معیشت پایدار عشایر اسکان یافته و عشایر کوچ‌رو از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است. نتایج به دست آمده از این مقایسه در بین عشایر اسکان یافته و عشایر کوچ‌رو بیانگر این است که وضعیت سرمایه انسانی در بین عشایر اسکان یافته با میانگین ۳/۳۱۷ نسبت به عشایر کوچ‌رو با میانگین ۲/۸۴۳ مناسب‌تر است. از نظر سرمایه اجتماعی در هر دو گروه عشایر اسکان یافته با میانگین ۳/۱۱۳ و عشایر کوچ‌رو با میانگین ۳/۱۰۴ مطلوب و مناسب است و تفاوت چندانی ندارند. از نظر سرمایه فیزیکی عشایر اسکان یافته با میانگین ۳/۲۲۷ نسبت به عشایر کوچ‌رو با میانگین ۲/۸۷۷ در وضعیت مناسب‌تری قرار دارد. از نظر سرمایه طبیعی وضعیت عشایر کوچ‌رو با میانگین ۳/۲۸۷ نسبت به عشایر اسکان یافته با میانگین ۲/۸۸۷ مناسب‌تر است. از نظر سرمایه اقتصادی وضعیت عشایر کوچ‌رو با میانگین ۳/۳۳۲ نسبت به عشایر اسکان یافته با میانگین ۲/۸۷۲ مناسب‌تر است. در مجموع از نظر وضعیت معیشت پایدار در هر دو گروه وضعیت از نظر میانگین نسبتاً برابر است اما تفاوت بین آن‌ها در این است که در جامعه عشایر اسکان یافته سرمایه فیزیکی و سرمایه انسانی وضعیت مطلوب است در صورتی که در جامعه عشایر کوچ‌رو نامطلوب است و همچنین وضعیت سرمایه اقتصادی و سرمایه طبیعی در عشایر کوچ‌رو مطلوب و در عشایر اسکان یافته نامطلوب است. همچنین در هر دو گروه وضعیت سرمایه اجتماعی مطلوب ارزیابی شده است (جدول ۵).

جدول ۵. بررسی مقایسه وضعیت معیشت پایدار عشایر اسکان یافته و عشایر کوچ‌رو با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای

متغیر		مقدار	میانگین	سطح معنی	اختلاف	فاصله اطمینان ۹۵ درصد
		آماره (t)	عددی	داری	میانگین	حد پایین / حد بالا
سرمایه انسانی	عشایر اسکان یافته	۹/۵۵۶	۳/۳۱۷	۰/۰۰۰	۰/۳۱۷	۰/۲۲۳ - ۰/۴۱۷
	عشایر کوچ‌رو	-۵/۵۵۴	۲/۸۴۳	۰/۰۰۰	۰/۱۵۷	-۰/۲۴۴ - -۰/۰۹۹
سرمایه اجتماعی	عشایر اسکان یافته	۸/۲۲۱	۳/۱۱۳	۰/۰۰۰	۰/۱۱۳	۰/۰۷۷ - ۰/۱۶۰
	عشایر کوچ‌رو	۷/۷۷۶	۳/۱۰۴	۰/۰۰۴	۰/۱۰۴	۰/۰۵۵ - ۰/۱۷۶
سرمایه فیزیکی	عشایر اسکان یافته	۸/۹۹۸	۳/۲۲۷	۰/۰۰۰	۰/۲۲۷	۰/۱۵۴ - ۰/۳۳۲
	عشایر کوچ‌رو	-۵/۳۳۴	۲/۸۷۷	۰/۰۰۰	۰/۱۲۳	-۰/۲۵۱ - -۰/۰۷۷
سرمایه طبیعی	عشایر اسکان یافته	-۴/۶۶۵	۲/۸۸۷	۰/۰۰۶	۰/۱۱۳	-۰/۱۸۸ - -۰/۰۴۷
	عشایر کوچ‌رو	۸/۶۶۷	۳/۲۸۷	۰/۰۰۰	۰/۲۸۷	۰/۱۸۴ - ۰/۳۵۴
سرمایه اقتصادی	عشایر اسکان یافته	-۵/۷۷۸	۲/۸۷۲	۰/۰۰۰	۰/۱۲۸	-۰/۲۲۱ - -۰/۰۶۷
	عشایر کوچ‌رو	۹/۷۷۸	۳/۳۳۲	۰/۰۰۰	۰/۳۳۲	۰/۲۲۳ - ۰/۴۴۲
مجموع معیشت پایدار	عشایر اسکان یافته	۷/۷۰۹	۳/۰۸۳	۰/۰۰۰	۰/۰۸۳	۰/۰۳۸ - ۰/۱۲۷
	عشایر کوچ‌رو	۷/۴۵۴	۳/۰۸۹	۰/۰۰۰	۰/۰۸۹	۰/۰۴۳ - ۰/۱۲۲

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

بررسی اثرات اسکان بر معیشت پایدار عشایر

جهت بررسی اثرات اسکان بر معیشت پایدار عشایر از آزمون تحلیل رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. نتایج (جدول ۶) بیانگر این است که مقدار ضریب تعیین ۰/۷۶۱ است که حاکی از این است که متغیر مستقل ۰/۷۶ درصد از متغیر وابسته را تبیین می‌کند که این نشان‌دهنده رابطه معنی‌دار و منسجمی میان اثرات اسکان بر معیشت پایدار عشایر است.

جدول ۶. تحلیل واریانس اثرات اسکان بر معیشت پایدار عشایر

خطای معیار	ضریب تعیین تصحیح شده	ضرب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه
۰/۰۵۶	۰/۷۱۰	۰/۷۶۱	۰/۷۳۲

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

نتایج بررسی تحلیل واریانس بیانگر این است که مجموع تغییرات متغیر وابسته به دو صورت رگرسیون و باقیمانده نشان داده شده است که هرچه میزان باقیمانده کوچکتر باشد مدل از قدرت تبیین بالایی در توضیح تغییرات متغیر وابسته برخوردار است و هرچه میزان باقیمانده بزرگتر باشد مدل از قدرت تبیین اندکی در توضیح تغییرات متغیر وابسته برخوردار است. براین اساس با توجه به نتایج به دست آمده مقدار مجذورات رگرسیون از مقدار باقیمانده بسیار بالاتر است که با توجه به مقدار زیاد F که در سطح خطای ۰/۰۱ معنادار است می‌توان چنین گفت که مدل از قدرت تبیین بالایی در توضیح متغیرهای وابسته برخوردار است (جدول ۷).

جدول ۷. تحلیل واریانس مبتنی بر وجود رابطه خطی اثرات اسکان بر معیشت پایدار عشایر

مولفه	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آمار F	سطح معنادار
اثر رگرسیون	۸/۱۴۲	۵	۷/۳۷۴	۲۵/۲۲۵	۰/۰۰۰
باقیمانده	۲/۱۴۴	۲۸۱	۰/۰۰۲		
جمع	۱۰/۲۸۶	۲۸۶			

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

نتایج بیانگر این است که سطح معناداری متغیرها کمتر از سطح ۰/۰۱ است که نشان دهنده این است که می‌توان نتایج را به کل جامعه آماری تعمیم داد. هرچه مقدار ضریب بتای به دست آمده بزرگتر باشد دلالت بر این دارد که اثرات اسکان بر معیشت پایدار عشایر تاثیر بیشتری داشته است و هرچه میزان ضریب بتای به دست آمده کوچک‌تر باشد نشانه دهنده تاثیر کم‌تر اثرات اسکان بر معیشت پایدار عشایر در شهرستان داراب است. براین اساس اسکان بیش‌ترین تاثیر را با مقدار ضریب بتای ۰/۳۱۸ بر سرمایه فیزیکی داشته است. همچنین بر سرمایه انسانی با مقدار ضریب بتای ۰/۲۵۴، سرمایه اجتماعی با مقدار ضریب بتای ۰/۲۲۱، سرمایه طبیعی با مقدار ضریب بتای ۰/۱۵۴ و سرمایه اقتصادی با مقدار ضریب بتای ۰/۲۷۷ تاثیرگذار بوده است. اسکان عشایر موجب شده تا عشایر در یک منطقه به ساخت و ساز مسکن دست بزنند و از این نظر شرایط مناسب‌تری برای زندگی خود فراهم آورند. همچنین اسکان موجب شده تا دسترسی به راه‌های ارتباطی مناسب به آسانی امکان‌پذیر باشد و مسولین بتوانند راه‌های ارتباطی جدید و استانداردی را برای آن‌ها احداث نمایند. همچنین از دیگر عوامل کالبدی که می‌توان به آن اشاره نمود این است که اسکان عشایر موجب شده تا آن‌ها بتوانند به آسانی به حمل و نقل عمومی و همچنین آب شرب بهداشتی دسترسی پیدا کنند که همه این‌ها از اثرات اسکان بر سرمایه کالبدی (فیزیکی) در جامعه عشایر اسکان یافته است (جدول ۸).

جدول ۸. ضریب رگرسیون متغیرهای مستقل (اثرات اسکان) و متغیر وابسته (معیشت پایدار عشایر)

متغیرها	ضریب استاندارد BETA	ضریب غیر استاندارد خطای استاندارد B	T	سطح معناداری
مقدار ثابت	-	۰/۰۱۹	۲/۳۳۲	۰/۰۴۷
سرمایه انسانی	۰/۲۵۴	۰/۰۰۵	۶/۶۵۴	۰/۰۰۰
سرمایه اجتماعی	۰/۲۲۱	۰/۰۰۸	۵/۴۴۵	۰/۰۰۰
سرمایه فیزیکی (کالبدی)	۰/۳۱۸	۰/۰۰۴	۷/۴۸۷	۰/۰۰۰
سرمایه طبیعی	۰/۱۵۴	۰/۰۰۷	۵/۳۳۵	۰/۰۰۰
سرمایه اقتصادی	۰/۲۷۷	۰/۰۰۶	۶/۹۸۷	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

نتیجه‌گیری

توجه به معیشت پایدار جوامع عشایری که به عنوان یکی از عوامل مهم توسعه پایدار است امری ضروری و واجب به نظر می‌رسد؛ چرا که معیشت پایدار اثرات بسیار زیادی در زندگی افراد، نرخ بیکاری و همچنین نیازهای اولیه جامعه عشایری می‌گذارد که پرداختن به این امر بسیار حائز اهمیت است. اسکان عشایر در سال‌های اخیر که گاهی به دلایل مختلف سیاسی، اجتماعی و اقتصادی اتفاق افتاده است اثرات بسیار زیادی بر معیشت پایدار عشایر برجای گذاشته است که این اثرات هم مثبت بوده و گاهی نیز منفی بوده است. در بررسی اثرات اسکان بر معیشت پایدار عشایر در بخش مرکزی شهرستان داراب سعی بر آن شد تا این اثرات بر متغیرهای سرمایه اجتماعی، سرمایه اقتصادی، سرمایه طبیعی، سرمایه انسانی و سرمایه فیزیکی (کالبدی) مورد ارزیابی قرار بگیرد. در ابتدا به منظور مشخص شدن تاثیر اسکان بر معیشت پایدار عشایر وضعیت معیشتی دو جامعه عشایر اسکان یافته و عشایر درحال کوچ مورد بررسی قرار گرفت که نتایج به دست آمده نشان داد که وضعیت متغیر سرمایه اقتصادی، متغیر سرمایه طبیعی و متغیر سرمایه اجتماعی در جامعه عشایر کوچ‌رو در وضعیت مطلوب قرار دارند و متغیرهای سرمایه فیزیکی و متغیر سرمایه انسانی نیز در این نوع عشایر در وضعیت نامطلوبی قرار دارند. همچنین نتایج نشان داد که در جامعه عشایر اسکان یافته وضعیت متغیر سرمایه اقتصادی و متغیر سرمایه طبیعی نامطلوب است و وضعیت متغیرهای سرمایه فیزیکی، سرمایه انسانی و متغیر سرمایه اجتماعی در وضعیت نامطلوبی قرار دارند. بنابراین بر طبق این نتایج می‌توان چنین گفت که وضعیت معیشت در جوامع عشایر اسکان یافته و عشایر در حال کوچ از نظر معیشت پایدار تفاوت‌های معناداری با هم دارند چرا که با توجه به ماهیت کوچ و وابستگی زیاد جامعه عشایری به دام و مرتع سرمایه طبیعی و سرمایه اقتصادی در میان عشایر کوچ‌رو تاثیر زیادی در پایداری معیشت آن‌ها دارد و در جامعه عشایری اسکان یافته با توجه به این که دیگر دسترسی کم‌تری به مراتع دارند و بعضاً با اسکان دامداری را نیز رها کرده‌اند سرمایه طبیعی و سرمایه اقتصادی تاثیرات کمتری در پایداری معیشت آن‌ها داشته است. اما در جامعه عشایر اسکان یافته با توجه به این که اسکان موجب شده تا دسترسی عشایر به امکانات و خدمات زیربنایی و بهداشتی و همچنین راه‌ها و حمل و نقل و همچنین دسترسی به بسیاری از

خدمات اجتماعی و آموزشی بیشتر شود بر این اساس اسکان موجب شده تا وضعیت سرمایه‌های انسانی، فیزیکی و حتی اجتماعی مطلوب و مناسب‌تر شود.

در بررسی کلی اثرات اسکان بر معیشت پایدار عشایر در بخش مرکزی شهرستان داراب نتایج نشان داد که بیش‌ترین تاثیر اسکان بر متغیر سرمایه فیزیکی (کالبدی) است و بر سایر متغیرهای اقتصادی، اجتماعی، طبیعی و انسانی نیز اثرات گذار بوده است. همچنین نتایج اسکان در کل کشور در شهرستان داراب هم نمود دارد به طوری که بیشترین توجه مسوولین در قالب معیشت پایدار به اسکان از قبیل توجه به ساخت و ساز و آبادانی،... داشته اند و این در حالی است که در زندگی عشایری باید بیشتر به روندهای مرتبط با کوچ مانند مسیرهای کوچ رو، افزایش کمی دامها و انسجام و همبستگی داخلی ایل‌های کوچ رو اهمیت پیدا می‌کرد. (Shakur 2013) در مطالعه عشایر استان فارس عنوان کردند. ساخت و سازهای در مسیر کوچ و سختی‌های حمل و نقل منجر به افزایش آسیب‌پذیری خانوارهای عشایری شده است.

باعنایت به اینکه مراتع و مسیرهای کوچ در مناطق زندگی عشایر اسکان یافته وضعیت نامطلوبی دارد، حفاظت، احیا و بهره‌برداری اصولی از منابع طبیعی با مشارکت عشایر باید مورد توجه جدی قرار گیرد. بدین منظور باید شیوه‌های مدیریتی اصلاح شده و نظم مناسبی در مرتع‌داری و ارائه کمک‌های فنی و اعتباری صورت پذیرد. در کنار مرتع‌داری مناسب باید صنایع مبتنی بر تولیدات عشایر برنامه‌ریزی و اجرا شود تا بلکه بتواند در روند اشتغال‌زایی و افزایش درآمد و سطح زندگی عشایر اسکان یافته متمرکز شود. همچنین پیشنهاد می‌شود که جریان کمک به توسعه در مناطق عشایری داراب در جهت توسعه دامداری - صنعتی و واحدهای تولیدی مرتبط با تولیدات دامی عشایر باشد، تا دلبستگی خانوارهای عشایری به دام‌پروری از این طریق (توسعه و ترویج دام‌پروری نیمه صنعتی) دوام یابد.

در مجموع نتایج به دست آمده بیان‌گر این است که اگرچه اسکان عشایر موجب شده تا دسترسی جوامع عشایری به خدمات زیرساختی و دسترسی‌های آموزشی و همچنین مسکن و عوامل دیگر آسانتر شود و سطح رفاه نسبی آن‌ها با توجه به خدمات‌رسانی بیشتر به آن‌ها بهتر شود اما جامعه عشایری ماهیت اصلی خود را با توجه به دام و مرتع که دو رکن اصلی زندگی در میان جامعه عشایر کوچ‌رو بوده است از دست داده است و ماهیت زندگی آن‌ها دیگر به زندگی روستاییان شباهت بیشتری پیدا کرده است و از این منظر می‌توان به عنوان نکته منفی در زندگی جوامع عشایری از آن یاد کرد.

پیامدهای دیگری از قبیل کاهش پسانداز خانوارها، کاهش تولید سرمایه در میان عشایر اسکان یافته، ضعف در توانمندسازی و کاهش توان سرمایه‌گذاری آن‌ها در فرصت‌های شغلی نوین و ایجاد تحول مناسب در سیستم شغلی فعلی، اتکابون این بخش از جامعه به حمایت‌های دولتی، فقر و مهاجرت به شهرها در برداشته و یا خواهد داشت. بنابراین از نظر اقتصادی عشایر اسکان یافته بیشتر دچار زیان و ضرر شده‌اند تا به سود و منفعت دست پیدا کنند. همچنین از نظر اجتماعی دسترسی به خدمات رفاهی از طرف عشایر فرآیند مناسبی را نشان می‌دهد که این مساله خود موجب بهبود وضعیت سواد عشایر نیز شده است. به بیان دیگر اسکان عشایر به صورت غیرمستقیم موجب شده تامين بعضی از نیازهای آموزشی موجب ارتقا سواد عشایر گردد. البته ذکر این نکته نیز ضروری است که ارتقا سطح سواد در میان عشایر اسکان یافته بیشتر به لحاظ کمی صورت گرفته است و از نظر فرهنگی که بتواند موجب ارتقاء سطح فرهنگی عشایر بشود نقش کم‌رنگ‌تری داشته است که از این منظور نیازمند مطالعه بیشتری در این زمینه می‌باشد.

منابع

- بردی آنامرادنژاد، رحیم. (۱۳۹۰). تحولات اجتماعی ۵۰ سال اخیر در بین عشایر ترکمن (مطالعه موردی: بندر ترکمن)، نشریه برنامه‌ریزی فضایی، سال اول، شماره اول، صص ۳۷-۵۹.
- امینی، عباس و روزفراخ، ثریا، (۱۳۹۷)، ارزیابی پیامدهای اسکان جامعه عشایری شهرستان بویراحمد در کانون‌های دشت روم، مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی/ایران، جلد ۱۴، شماره ۱، صص ۱۸۵-۱۹۷.
- بریمانی، فرامرز؛ فاضل‌نیا، غریب و صیادی، زهرا، (۱۳۹۶)، تاثیر اسکان عشایر بر میزان مشارکت زنان در تأمین درآمد خانواده (مطالعه موردی: زنان عشایر سیستانی)، مجله پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، دوره ۴۹، شماره ۴، صص ۷۹۱-۸۰۵.
- جلیلیان، نسرین و محمدی، یاسر، (۱۴۰۱)، تحلیل عوامل مؤثر بر پایداری معیشت در روستاهای شهرستان ساری، مجله اقتصادفضا و توسعه روستایی، سال ۱۱، شماره ۳، صص ۱۲۳-۱۳۸.

- چراغی، طیبه؛ پورسعید، علیرضا؛ اشراقی سامانی، رویا؛ آرایش، محمدباقر و واحدی، مرجان، (۱۳۹۹)، تحلیل پایداری معیشت و شیوه سکنی‌گزینی عشایر در شهرستان ایلام، *مجله اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، سال ۹، شماره ۲، صص ۸۹-۱۰۴.
- ریاحی، وحید؛ نامداری، فریوش؛ پاشازاده، اصغر و جسارتی، عسگر، (۱۳۹۲)، واکاوی تاثیر ساماندهی و اسکان عشایر با تاکید بر بعد امنیتی مطالعه موردی کله کوه در ساوه، *مجله جغرافیای انتظامی*، سال ۱، شماره ۳، صص ۹۹-۱۲۸.
- ریاحی، وحید؛ طهماسبی، اصغر و عزیز، سمیه، (۱۴۰۰)، تحلیل الگوهای زیستی سامانه‌های عشایری با تأکید بر رویکرد معیشت پایدار (مورد مطالعه: کانون-های عشایری شهرستان ملارد)، *مجله مطالعات برنامه‌ریزی قلمرو کوچ‌نشینان*، دوره ۱، شماره ۱، صص ۵۹-۷۶.
- سعیدی‌راد، مجید؛ رحمانی‌فضلی، عبدالرضا و رحمانی، بیژن، (۱۴۰۱)، سنجش اثرات هدفمندی پارانه‌ها بر معیشت پایدار روستاهای پیراشهری (مورد: شهرستان بروجرد)، *مجله توسعه فضاهای پیراشهری*، سال ۴، شماره ۲، صص ۱-۱۸.
- شاطری، مفید و حجی پور، محمد، (۱۳۹۰)، اثرات اقتصادی-اجتماعی طرح‌های اسکان بر جوامع عشایری (مطالعه موردی شهرک نازدشت سربیشه در استان خراسان جنوبی)، *مجله جغرافیای انسانی*، سال ۳، شماره ۲، صص ۱۷-۲۹.
- شریفی‌نیا، زهرا، (۱۴۰۰)، تحلیل عوامل مؤثر بر پایداری معیشت در روستاهای شهرستان ساری، *مجله اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، سال ۱۰، شماره ۱، صص ۲۱۳-۲۳۶.
- شیری، اختر؛ تنهایی، حسام‌الدین و شیری، طهمورث، (۱۳۹۷)، اسکان عشایر و تغییر قشربندی اجتماعی در ایران عصر رضاشاه، *مجله جغرافیا/برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، سال ۸، شماره ۴، صص ۱۹۵-۲۰۹.
- صحنه، بهمن؛ سادین، حسین و جاهدی، فاطمه، (۱۴۰۰)، نقش فعالیت نوغان‌داری بر بهبود معیشت پایدار خانوارهای روستایی شهرستان رامیان، *مجله جغرافیا و پایداری محیط*، سال ۱۲، شماره ۱، صص ۱۰۵-۱۲۰.
- صحنه، بهمن؛ خراسانی، محمدامین و ویسی، فرزاد، (۱۴۰۱)، بررسی پیامدهای اقتصادی-اجتماعی اسکان عشایر (مطالعه موردی: سایت‌گذاری شهرستان کرمانشاه)، *مجله روستا و توسعه*، سال ۲۵، شماره ۹۸، صص ۱۹۳-۲۱۸.
- ضیایی، محمود؛ فقیهی، ابوالحسن؛ جمعه‌پور، محمود و شکاری، فاطمه، (۱۳۹۶)، تدوین چارچوبی برای تاب‌آوری معیشت عشایر کوچنده (مورد مطالعه: ایل قشقایی)، *مجله انجمن علوم مدیریت ایران*، دوره ۱۲، شماره ۴، صص ۵۱-۳۷.
- غزالی، سمانه و زیبایی، منصور، (۱۴۰۰)، بررسی پایداری اقتصادی و زیست‌محیطی معیشت عشایر استان فارس با استفاده از منطق فازی، *مجله اقتصاد کشاورزی*، جلد ۱۵، شماره ۲، صص ۸۹-۱۱۱.
- فرقانی، طاهره؛ عبدالله‌زاده، غلامحسین؛ شریف‌زاده، محمدشریف و دهقان، ایرج، (۱۴۰۱)، بررسی تأثیر اسکان بر معیشت پایدار عشایر در شهرستان سمیرم، *مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، دوره ۲-۵۳، شماره ۴، صص ۹۲۱-۹۳۴.
- کریمی، کبری و کرمی‌دهکردی، اسماعیل، (۱۳۹۴)، "بهره‌برداری از مراتع و لزوم متنوع‌سازی معیشت خانوارهای روستایی: مطالعه موردی شهرستان ماهنشان". پژوهش روستایی ۲، صص ۳۴۳-۳۶۸.
- محمودی مستعلی، ایوب و واحدی، مرجان، (۱۴۰۱)، بررسی پیامدهای اقتصادی-اجتماعی اسکان عشایر (مطالعه موردی: سایت‌گذاری شهرستان کرمانشاه)، *مجله مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، دوره ۱۷، شماره ۴، صص ۱۱۳۹-۱۱۵۱.
- مرکز آمار ایران ۱۳۹۵
- نصرتیا، فاطمه و شکوهی، زینب، (۱۴۰۱)، بررسی اثر اسکان بر تاب‌آوری معیشتی خانوارهای عشایری شهرستان فسا، *مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، دوره ۲-۵۳، شماره ۳، صص ۷۷۵-۷۸۵.
- Agba, A. M., Ogaboh. J. J., Akpanudoedehe & E. M. Ushie. (2010). Socio _ Economic and cultural Impact of Resettlement on Bakassi people of Cross River State, Nigeria. *Studies in sociology of Science*, Vol. 2, pp.22-50.
- Bhandaari, P. (2021). Rural livelihood change? Household capital, community resources and livelihood transition. *Journal of Rural Studies*, 32: 126-136.
- Diniz, F., Hoogstra-keiin, M. and Kok, K. (2022). Livelihood strategies in settlement projects in the Brazilian Amazon: Determining drivers and factors within the Agrarian Reform Program. *Journal of Rural Studies*, Vol.32,pp. 196-207.
- Donohue, C., Biggs, E. (2020). Monitoring scio-enviromental change for sustainable development: Developing a Multidimensional Livelihoods Index (MLI), *Applied Geography*, No 62, PP. 391- 403.
- Eneyew, A. (2012). Is settling pastoralists a viable livelihood strategy? *Scholarly Journal of Agricultural Science*, Vol.2, No.5, pp.94-102.
- Eddins, E, A. (2013). A sustainable livelihoods approach to volunteer tourism: The roles of the host community and an Alternative Break Program in Achiotte, Panama, Colorado State University.
- Horsley, J., Prout, S., Tonts, M., and Ali, S. H. (2015). Sustainable livelihoods and indicators for regional development in mining economies. *The Extractive Industries and Society*, 2: 368-380.

- Pingali, P., Anaka, A., Mathew, A., Andaleeb, R. (2019). *Rural Livelihood Challenges: Moving out of Agriculture*, Publisher: Palgrave Macmillan, Cham.
- Rashdnasb, K. & Ahmadvand, M. (2018). Explaining the strategies of of nomad livelihood improvement in Gachsaran County. *Journal of Rural Development Strategies*, 5 (1): 85-67.
- Shen, F, (2019). *Tourism and Sustainable Livelihoods Approach: Application within the Chinese context*, Phd. Thesis, Lincoln University, PP. 1-276.
- Shakur, A., Tabibi, H.R., Bagherzadeh, M.S., & Vahedpour, G. (2013). Measuring socio-economic factors affecting on the nomads settlement in Fars province. *Journal of Regional Planning*, 3 (9): 1-11.

